

تحلیل پیامدهای همه‌گیری کرونا بر اقتصاد روستایی

فضیله دادورخانی* - استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران، دانشکده جغرافیا
سمیه‌سادات موسوی - کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۸/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۲۱

چکیده

با توجه به اصول جغرافیای اقتصادی، قانون محدودیت‌ها از مهم‌ترین و چشم‌گیرترین قوانین جغرافیای اقتصادی است؛ بدین‌سان که گاهی محیط فیزیکی محدودیت‌هایی در مکان زیست موجودات زنده فراهم می‌آورد و زمانی نیز بستر مساعدی برای فعالیت‌های مختلف انسان و پرورش و تولید محصولات گوناگون تهیه می‌کند. از جمله این محدودیت‌ها می‌توان به بحران‌های طبیعی و انسانی مانند سیل، زلزله، آتش‌سوزی، خشک‌سالی، طوفان، بیماری‌های مسری، جنگ، و تحریم اشاره کرد. در طول تاریخ زندگی جوامع بشری، بیماری‌ها به طرق مختلف بر زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها تأثیر داشته‌اند. بُعد اقتصادی زندگی انسان نیز از این تأثیر مستثنا نبوده است و زمانی که این بیماری‌ها جنبه همه‌گیری داشته باشند وسعت بحران ایجادشده نیز بسیار زیاد خواهد بود. پژوهش یادشده با هدف بررسی تأثیر پاندمیک کرونا بر اقتصاد روستایی انجام شده است که از نظر هدف جزو تحقیقات کاربردی است و بر اساس ماهیت و روش تحقیق توصیفی است. جامعه آماری مورد مطالعه همه نقاط روستایی در سطح جهان است که از بین آن‌ها دو کشور هند و کانادا به‌عنوان نمونه انتخاب شده‌اند. نتایج حاکی از آن است که هزینه‌های تحمیل‌شده در اثر اپیدمی کرونا و همچنین کاهش تولید و عرضه در سطح داخلی و خارجی ناشی از آن می‌تواند اقتصاد را با تورم‌های بالاتر و رشدهای اقتصادی پایین‌تر مواجه کند؛ درواقع، کرونا با تأثیر بر زنجیره تأمین، تقاضا، و نقدینگی بر بنگاه‌ها و با تأثیر بر عرضه نیروی کار، مصرف کالاها و خدمات، و به‌ویژه با کاهش درآمد مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان محصولات کشاورزی، گردشگری، و صنایع دستی در کوتاه‌مدت و بلندمدت بر اقتصاد روستا تأثیرگذار است.

کلیدواژه‌ها: اقتصاد، پاندمیک، کرونا و ویروس، کشاورزی، مناطق روستایی.

مقدمه

روستا عموماً به‌سان سیستمی باز عمل می‌کند که دارای اجزا و عناصر مرتبط به هم است. از یک سو، فضای روستا متأثر از ویژگی‌های جغرافیایی و طبیعی است که بستری برای فعالیت‌های انسانی و به‌خصوص فعالیت‌های اقتصادی فراهم می‌کند و از سوی دیگر این فضای اقتصادی شکل گرفته در درون روستا تعاملاتی با فضاهای بیرونی برقرار می‌سازد. این تعاملات بر مبنای ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های منابع طبیعی و انسانی هر روستا شکل می‌گیرد و درجاتی از وابستگی به فضاهای منطقه‌ای، ملی، و حتی بین‌المللی به‌وجود می‌آورد. اگرچه وسعت این ارتباطات و پیوندها نشانی از قدرت و شکوفایی روستاهاست، به‌همان نسبت، به‌لحاظ وابستگی، شرایط شکنندگی آن‌ها را نیز فراهم می‌کند. این نوع وابستگی از ویژگی‌های گریزناپذیر جوامع روستایی کنونی است که با ارتقای درجه توسعه‌یافتگی آن‌ها بیشتر و بیشتر می‌شود.

امروزه، خوداتکایی روستایی و انزوای آن دو روی سکه عقب‌ماندگی روستایی تلقی می‌شوند. البته، پراکندگی روستاها خود شرایط را برای انزوای روستایی فراهم می‌کند؛ درحالی‌که عناصر توسعه‌یافتگی مانند گسترش راه‌های ارتباطی، رسانه‌های ارتباطی، سطح باسوادی، و تکنولوژی‌های زراعی در راستای کاهش انزوا و ادغام توسعه روستایی در توسعه کلان ملی و به‌عبارتی ادغام اقتصاد روستایی با اقتصاد ملی و بعضاً جهانی است. به عبارتی، هر آنچه بر اقتصاد جهانی و اقتصاد ملی اثرگذار باشد به‌طورقطع اقتصاد روستا را نیز متأثر خواهد کرد.

یکی از ویژگی‌های اصلی جهان معاصر گسترش شهرنشینی است که نه‌تنها خود را در افزایش تعداد شهرها، افزایش جمعیت شهرنشین، و بزرگ‌تر شدن شهرها نشان می‌دهد، بلکه سرعت بالای رشد جمعیت شهرنشین و به دنبال آن کاهش تعداد روستاها و روند رشد نزولی جمعیت روستایی از دیگر خصایص بارز اکولوژیکی جهان در قرن بیست‌ویکم است. امروزه، با گسترش سریع و بعضاً خارج از کنترل جمعیت شهری، شهرها روزبه‌روز متراکمتر، آلوده‌تر، و فقیرتر می‌شوند. این امر به‌خصوص در شهرهای جهان سوم مصداق بارزتری می‌یابد و در این شهرها گسترش بی‌رویه مناطق حاشیه‌نشین و زاغه‌ها به‌سان واقعیت‌های تلخی است که چهره پنهان فقر و نابرابری در شهرها را آشکار می‌سازد.

امروزه، جهان شاهد گسترش بی‌سابقه پاندمیک کووید-۱۹ است که به‌جرئت می‌توان گفت این نوع گسترش و اثرگذاری در تاریخ جهان بی‌سابقه بوده و اگرچه در صد سال گذشته جهان شاهد پاندمیک تب اسپانیایی بوده، به‌لحاظ افزایش سرعت جابه‌جایی انسان در سال‌های اخیر نسبت به قرن گذشته سرعت انتشار این بیماری و به‌تبع آن قدرت فراگیری آن هم دوچندان است.

جهان در گذشته نیز تجارب دیگری در همه‌گیری بیماری‌های کشنده داشته است؛ از جمله طاعون ژوستینیان، طاعون سیاه، طاعون آنتونین، طاعون آتن، وبا، سل، آنفولانزای اسپانیایی و آسیایی، ایدز، تب ابولا، سارس یا سندرم حاد تنفسی، آنفولانزای مرغی، جنون گاوی، مرس یا سندروم تنفسی خاورمیانه، ویروس ماربورگ، آنفولانزای خوکی و کرونا. این بیماری‌ها هر کدام به‌نسبت گسترش و فراگیری که داشته‌اند اثرهای متفاوت و گاه قابل‌توجهی بر اقتصاد ملی و جهانی داشته‌اند، اما از سوی دیگر به‌لحاظ درهم‌تنیدگی بیش از پیش اقتصاد جهانی و وابستگی اقتصاد ملی و محلی به یکدیگر ابعاد این تأثیرگذاری به‌مراتب بیشتر و پیچیده‌تر از گذشته است.

از سوی دیگر، بیماری کووید-۱۹ نوعی بیماری است که، برخلاف سایر اپیدمی‌ها، نه از مناطق جنگلی افریقا، یا مناطق فقیر یا روستایی، بلکه از یک منطقه شهری آغاز شده است. بیماری کرونای چینی که بعدها به‌دلیل واژه نژادپرستانه آن به کووید-۱۹ تغییر نام داد، در دسامبر ۲۰۱۹، برای اولین بار در شهر ووهان استان هوبئی چین، پس از اینکه مردم بدون علت مشخصی دچار سینه‌پهلو شدند و واکنش‌ها و درمان‌های موجود مؤثر نبودند، در انسان شناسایی شد

(فاکس، ۲۰۲۰). از میان نخستین افرادی که به این ویروس آلوده شده‌اند مشخص شد که دوسوم آن‌ها با بازار عمده‌فروشی غذاهای دریایی ووهان، که در آن حیوانات زنده نیز به فروش می‌رسد، ارتباط داشته‌اند (هانگ و همکاران، ۲۰۲۰؛ ژوزف، ۲۰۲۰). بیماری یادشده به سرعت به یک بیماری فراگیر جهانی تبدیل شد و در تاریخ ۱۱ مارس ۲۰۲۰ (۲۱ اسفند ۱۳۹۸) توسط سازمان بهداشت جهانی^۱ به دلیل فراگیری جهانی آن به‌عنوان یک پاندمیک معرفی شد (اخبار بی.بی.سی،^۲ ۲۰۲۰).

همان‌طور که اشاره شد، این بیماری ابتدا در یک منطقه شهری آغاز شد. به لحاظ سرعت انتقال این بیماری از یک انسان به انسان دیگر، مراکز متراکم شهری مناسب‌ترین مکان برای گسترش سریع بیماری به‌شمار می‌روند؛ بنابراین، شهرها به کانون تمرکز بیماری تبدیل شدند؛ علاوه‌براین، هرچند بارها گفته می‌شود در این پاندمیک جهانی همه در یک قایق هستیم و خطر آن همه را تهدید می‌کند، واقعیت این است که همه در یک موقعیت و شرایط یکسان در این قایق نیستیم؛ به عبارتی، برخی در مکان امن و سایرین در بخش آسیب‌پذیر و بلکه آسیب‌دیده این قایق‌اند، برخی دارای تجهیزات نجات بوده و بقیه از این امکانات و تجهیزات در درجات مختلف بی‌بهره‌اند. بنابراین، در شهرها هم می‌توان شاهد گسترش نامتوازن پاندمیک بود. در مناطق فقیرنشین شهری این بیماری قربانیان بیشتری می‌گیرد و به‌همان نسبت مکان‌های متراکم‌تر به کانون‌های گسترش بیماری تبدیل می‌شوند.

به این ترتیب، جمعیت در مناطق متراکم- شهری- در جست‌وجوی مناطق امن به مکان‌های کم‌تراکم‌تر و به عبارتی به مناطق روستایی پناه می‌برند و با شکل‌گیری جریان حرکت جمعیت شهری به مناطق روستایی بیماری نیز به مناطق روستایی انتقال می‌یابد. این در حالی است که روستاها از چند جهت در برابر این پاندمیک شکننده‌تر از شهرها هستند. از آنجا که هدف این مقاله تمرکز بر شناسایی چگونگی اثرپذیری اقتصاد روستا از شرایط پاندمیک و واکنش به آن است، این موضوع از ابعاد مختلف در این نوشتار تجزیه و تحلیل خواهد شد؛ از این رو، در این مقاله تلاش می‌شود به سؤال‌های زیر پاسخ داده شود:

۱. چگونه پدیده‌های انسانی همانند پاندمیک کووید-۱۹ بر اقتصاد روستایی در سطح جهان تأثیر می‌گذارد؟
  ۲. برای مقابله با این چالش، اقتصادهای روستایی در جهان چه راهکارهایی اتخاذ کرده‌اند؟
- نتایج حاصل از این پژوهش می‌تواند در درک مؤثرتر شرایط روستاهای ما از بُعد اقتصادی و یافتن راهکار مناسب مقابله با اثرهای منفی آن بر اقتصاد خرد و کلان روستایی مفید و قابل‌استفاده باشد.

مبانی نظری

یکی از مباحث اساسی که از دیرباز ذهن برنامه‌ریزان، اقتصاددانان، سیاست‌مداران، و سایر متصدیان امور عمومی را به خود معطوف کرده توجه به اقتصاد یا همان ایجاد رشد و توسعه اقتصادی در کشورهاست (قنبری و راغفر، ۱۳۹۵). جغرافیای اقتصادی شاخه‌ای از جغرافیای انسانی است (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۹) که در سال ۱۸۸۲ برای اولین بار جرمن گوتز^۳ عنوان «جغرافیای اقتصادی» را وارد ادبیات جغرافیایی کرد (شکوئی، ۱۳۸۳). موضوع مورد مطالعه جغرافیای اقتصادی اشکال تولید و مکان‌های مصرف انواع تولیدات در سطح جهان است (جورج، ۱۹۷۵: ۵). بنابراین، جغرافیای اقتصادی از دو قسمت، یکی جغرافیا (عوامل مکانی) و دیگری اقتصاد (تولید، توزیع، مبادله، و مصرف کالا) و بخش خدمات، ترکیب یافته است.

1. World Health Organization (WHO)
2. BBC News
3. German Gotz

یکی از مهم‌ترین شاخه‌های جغرافیای اقتصادی «جغرافیای کشاورزی» است. گاهی اوقات عنوان «جغرافیای بازرگانی» نیز بخشی از جغرافیای اقتصادی را شامل می‌شود و از تولید و توزیع و مصرف بحث می‌کند. «جغرافیای صنعتی» نیز یکی از شاخه‌های اصلی جغرافیای اقتصادی به‌شمار می‌رود (شکوئی، ۱۳۸۳).

تولیدات دستی یکی از جاذبه‌های جهانگردی تلقی می‌شود. در واقع، صنایع دستی، صنایع روستایی، و توریسم بر یکدیگر اثر متقابل دارند و ورود جهانگردان خارجی رونق هرچه بیشتر بازار محصولات دستی را سبب می‌شود (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۸: ۱۷۳).

در بخش دیگری از مطالعات جغرافیای اقتصادی، دادوستدهای جهانی و منطقه‌ای از لحاظ حجم، جهت، کیفیت و چگونگی، با توجه به احتیاج و ضرورت قدرت سیستم‌های اقتصادی مختلف مطرح می‌شود؛ علاوه بر آن، همه اشکال حمل‌ونقل و جابه‌جایی‌ها با تجارت و بازرگانی ترکیب می‌شود و زیربخش مستقلی را در جغرافیای اقتصادی تحت عنوان بخش «خدمات» ظاهر می‌سازد. «جغرافیای مصرف»، که از ترکیب مقدار و سطح نیازها (که به درجه توسعه تکنیکی وابسته است) و ساختارهای اقتصادی و اجتماعی ناشی می‌شود، نیز در همین مقوله جای می‌گیرد (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۹).

در ارتباط با این دادوستدها، راند دینل (۲۰۲۰) بر آن است که اهداف توسعه روستایی جدا از مسائل شهری نیست؛ زیرا بازارهای اصلی برای دریافت مازاد تولیدات کشاورزی در مراکز شهری قرار گرفته است. از طرفی، بیشتر عوامل تولید از امکانات و سازمان‌های شهری بهره‌مند می‌شوند و خدمات موردنیاز جامعه روستایی مانند بهداشت، درمان، و آموزش، که در حوزه‌های روستایی توزیع می‌شود، از مراکز شهری به‌دست می‌آید (پاپلی یزدی و ابراهیمی، ۱۳۸۷: ۱۷۶). بر این مبنای بین مکان‌های جغرافیایی جریان‌ها و تبادلات گوناگونی برقرار است.

از طرفی، با توجه به اصول و مفاهیم جغرافیای اقتصادی، قانون محدودیت‌ها از مهم‌ترین و چشم‌گیرترین قوانین جغرافیای اقتصادی است؛ بدین‌سان که گاهی محیط فیزیکی محدودیت‌هایی در مکان زیست موجودات زنده فراهم می‌آورد و زمانی نیز بستر مساعدی برای فعالیت‌های مختلف انسان و پرورش و تولید محصولات گوناگون تهیه می‌کند (شکوئی، ۱۳۸۳). از جمله این محدودیت‌ها می‌توان به بحران‌های طبیعی و انسانی مانند سیل، زلزله، آتش‌سوزی، خشک‌سالی، طوفان، بیماری‌های مسری و همه‌گیر، و جنگ اشاره کرد.

در طول تاریخ زندگی جوامع بشری، بیماری‌ها به‌طور مختلف بر زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها تأثیر داشته‌اند. بُعد اقتصادی زندگی انسان نیز از این تأثیر مستثنا نبوده است؛ به‌عبارت‌دیگر، سلامت و بهداشت بر بسیاری از ابعاد اقتصادی زندگی انسان‌ها مؤثر است (قنبری و راغفر، ۱۳۹۵) و زمانی که این بیماری‌ها جنبه همه‌گیری داشته باشند وسعت بحران ایجادشده نیز بسیار زیاد خواهد بود.

دنیاگیری یا دنیاگیر (پاندمیک) (میرشکاری، ۱۳۹۳) به حالتی از همه‌گیری یک بیماری گفته می‌شود که از مرز چند قاره فراتر رفته باشد. به این حالت همه‌گیری جهانی نیز گفته می‌شود؛ چون از مرزهای بین‌المللی می‌گذرد و شمار بسیاری از مردمان را گرفتار می‌کند. واژه فرانسوی پاندمی^۱ و انگلیسی پاندمیک^۲ از واژه یونانی پاندموس^۳ برگرفته شده است. در زبان یونانی پان^۴ به معنای همه و دموس^۵ به معنای مردم است، پاندموس یعنی همه مردم (پورتا، ۲۰۰۸).

1. pandémie
2. pandemic
3. πανδημία
4. πᾶν
5. δῆμος

در کل، همه‌گیری یا اپیدمی بروز بیش از حد یک بیماری یا عارضه در جمعیتی معین را گویند. اپیدمی شیوع سریع بیماری عفونی به تعداد زیادی از افراد در یک جمعیت خاص در یک دوره زمانی کوتاه، معمولاً دو هفته یا کمتر، است؛ در واقع، اپیدمی به هر بیماری قابل انتقال یا غیرقابل انتقال یا هر چیزی که سلامتی انسان و حیوانات را به خطر بیندازد، چنانچه موارد ابتلای آن بیش از حد انتظار باشد، گفته می‌شود (گرین و همکاران، ۲۰۰۲؛ آتلانتا، ۲۰۱۲).

پیشینه پژوهش

ربیعی و تک‌روستا (۱۴۰۰): در پژوهش خود تشریح کردند که چگونه کرونا سبب اشتغال ناپایدار، درآمد ناپایدار، افزایش فقر روستایی، و کاهش سرمایه‌گذاری در اقتصاد روستا شده است.

افضلی و زارع مهرجردی (۱۴۰۰): نیز کاهش پاسخ‌گویی به نیازهای بازار (عملکرد بازاریابی)، کاهش میزان جذب سرمایه سرمایه‌گذاران (عملکرد مالی)، کاهش به‌کارگیری و استفاده از نیروهای متخصص در بخش (عملکرد ارتباطی)، کاهش ریسک‌پذیری (عملکرد نوآورانه)، و کاهش میزان انعطاف‌پذیری شرکت در تولید محصولات متناسب با نیاز بازار (عملکرد تولیدی) را به ترتیب دارای بیشترین تأثیرپذیری از اثرهای کرونا بر عملکرد تعاونی‌های کشاورزی دانسته‌اند.

کاوسی و عزیز (۱۳۹۹): نشان دادند که همه‌گیری ناشی از بیماری کووید-۱۹ تأثیر مهمی در کشاورزی و زنجیره تأمین مواد غذایی دارد که عمدتاً بر تقاضای مواد غذایی و به تبع آن امنیت غذایی تأثیر می‌گذارد.

حجتی و حجتی (۱۳۹۹): بر این نکته اشاره داشتند که کاهش تقاضا برای صادرات محصولات ایران (و به‌طور کلی کاهش تجارت جهانی) تقاضای کل را در حوزه تجارت خارجی متأثر می‌کند. در بخش داخلی نیز تقاضای کل هم به دلیل کاهش درآمد خانوار هم کاهش برخی کالاها و خدماتیکه به شیوع بیشتر ویروس دامن می‌زنند، مانند حمل‌ونقل، رستوران و هتل‌داری، و پوشاک را تحت تأثیر قرار می‌دهد. از طرف دیگر، عرضه کل اقتصاد نیز به دلیل اختلال در شبکه تأمین مواد اولیه و محدودیت فعالیت برخی از واحدهای صنفی با شوک عرضه مواجه شده است.

سام‌خانیانی (۱۳۹۹): بر این باور است که محدودیت‌هایی که در انتقال کالاهای کشاورزی از محل تولید تا مصرف‌کننده نهایی آن وجود دارد باعث شده که کشاورزان با کاهش درآمد قابل توجهی مواجه شوند. مشکل دیگر کمبود نیروی کار به دلیل ترس از انتقال ویروس است که در نهایت به هدر رفتن محصول تولیدی می‌شود. علاوه بر آن، همه‌گیری ویروس کرونا تأثیر بالقوه‌ای در زنجیره تأمین کالاهای کشاورزی گذاشته است. این مشکل به صورت یک شبکه پیچیده از مرحله تولید تا حمل‌ونقل و سپس عمده‌فروش، خرده‌فروش، و در نهایت مصرف‌کننده را دچار مشکل خواهد ساخت.

کریم‌زاده و همکاران (۱۳۹۹): شیوع ویروس در زمان بندی فعالیت کشاورزان، توجه به پس‌انداز، فعالیت اقامتگاه‌های گردشگری روستایی و رونق کسب‌وکارهای روستایی و نیز سرمایه اجتماعی اثر منفی داشته است.

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی استان اصفهان (۱۳۹۹): در پژوهش خود نشان داد که بیشترین آسیب‌ها در بخش‌های خدماتی، گردشگری، هتل‌داری و رستوران، خرده‌فروشی، حمل‌ونقل، پوشاک، و آموزش روی داده است.

مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب اتاق ایران (۱۳۹۹): بخش عمده‌ای از کسب‌وکارهای کشاورزی با تغییر در الگوی مصرف خانوار و کاهش و تغییر نوع تقاضا از طرف مصرف‌کنندگان مواجه شده‌اند و از طرف دیگر با چالش‌هایی نظیر بیماری پرسنل، ناتوانی در بازپرداخت بدهی مالی، کاهش تولید، افزایش فساد محصولات، افزایش هزینه‌های تولید، کاهش درآمد، و افزایش شدید قیمت نهاده‌های تولیدی مواجه شده‌اند.

راولز (۲۰۲۰ در Samaddar, R., 2020): برنامه‌ریزی و آماده‌سازی دولت مرکزی برای مقابله با بیماری همه‌گیر کووید-۱۹ ضربه بزرگی به اقتصاد هند وارد کرده و مشکلات عظیمی برای مردم کارگر کشور به وجود آورده است. اقتصاد

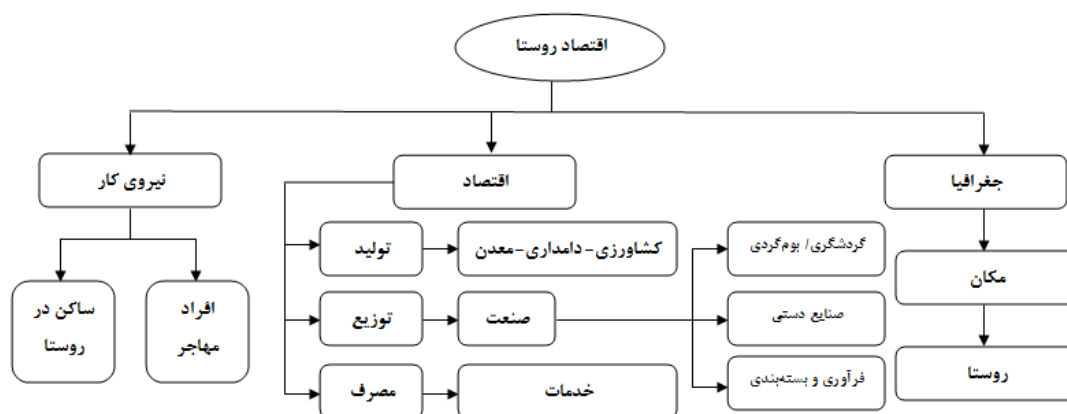
غیررسمی روستایی بیشترین ضربه را به این کشور وارد کرده است. امتناع دولت مرکزی از تصدیق بحران و مدیریت نادرست آن‌ها در کنترل آن رنج مردم را بدتر و بحران را بیشتر تعمیق کرده است.

فیلیپسون و همکاران (۲۰۲۰): بر این باورند که کووید-۱۹ در اقتصاد روستایی تأثیرات قابل توجهی داشته است.

سینگ (۲۰۲۰): نشان داده است که ۴۰۰ میلیون کارگر در هند در اقتصاد غیررسمی در معرض خطر فقر بیشتر و در شرایط بحرانی قرار دارند. مهاجرت معکوس فشار مضاعفی بر کشاورزی و اقتصاد روستایی ایجاد خواهد کرد که به سقوط تعداد قابل توجهی از مردم در فقر شدید منجر خواهد شد. کووید-۱۹ تأثیر کوتاه‌مدت و بلندمدت بر اقتصاد روستایی در هند خواهد داشت. بسته اقتصادی دولت شامل اقدامات طولانی‌مدت است؛ درحالی‌که اقدامات کوتاه‌مدت مانند مشوق نقدی و یارانه دستمزد باید برای نجات کارگران مهاجر و کشاورزان حاشیه‌ای انجام شود. مهم‌تر از همه فساد گسترده در سیستم بزرگ‌ترین چالش در اجرای مؤثر برنامه‌هاست.

اندرسون (۲۰۲۰): پیش بینی کرده است که کووید-۱۹ موجب وقفه در تولیدات و فعالیت‌های اقتصادی در سراسر جهان شده است.

سامنر و همکاران (۲۰۲۰): تشریح کرده اند که چگونه کووید-۱۹ قادر است برای اولین بار بعد از ۱۹۹۰ اقتصاد روستایی را تحت تأثیرات منفی خود قرار دهد.

تصویر ۱. مدل مفهومی پژوهش

روش پژوهش

این پژوهش براساس هدف جزو تحقیقات کاربردی است؛ درواقع، تحقیق حاضر با هدف بررسی تأثیر پاندمیک کرونا بر اقتصاد روستا انجام پذیرفته است که نتایج آن می‌تواند به شناسایی مسائل و مشکلات روستاها در شرایط بحرانی، مشخص شدن نقاط ضعف نظام برنامه‌ریزی و مدیریت روستایی، طراحی الگو و راهبردهای مؤثر جهت جلوگیری از انواع آسیب‌ها در روستاها در شرایط مشابه و ... منجر شود. همچنین، براساس ماهیت و روش و به‌لحاظ تکیه بر مطالعه چيستی و چگونه بودن موضوع جزو تحقیقات توصیفی است. جامعه آماری مورد مطالعه همه نقاط روستایی در سطح جهان است که از بین آن‌ها دو کشور هند و کانادا به‌عنوان نمونه انتخاب شده‌اند. برای شناخت کامل موضوع و کسب بینش نظری لازم از کتاب، مقالات، و پژوهش‌های مرتبط با موضوع به‌نوعی از روش ترکیبی کتابخانه‌ای استفاده شده است. در این روش از ابزارهایی متناسب با فرایند انجام تحقیق، همچون کتاب و نشریه، اینترنت، و مقاله استفاده شده است. در این زمینه

به‌روش متن‌خوانی، فیش‌برداری، و ترجمه اطلاعات جمع‌آوری و به‌روش توصیفی تحلیل شده است. همچنین، معیارها و مؤلفه‌های اقتصادی که تحت تأثیر پاندمی کرونا قرار گرفته‌اند در جدول ۱ آورده شده‌اند.

جدول ۱. متغیرهای مورد مطالعه

متغیر	مؤلفه	گویه
	تولید (کشاورزی - دام‌داری - معدن)	تولیدات کشاورزی - باغی - دامی - دارویی - گلخانه‌ای
	توزیع (صنعت)	گردشگری (بوم‌گردی) - صنایع دستی - کارخانه‌ای (فرآوری و بسته‌بندی)
اقتصاد	مصرف (خدمات)	عمده‌فروشی و خرده‌فروشی - بازارهای محلی، خارجی - واردات و صادرات - انواع کسب‌وکارهای خرد و محلی
	مکان / زمین	روستا
	نیروی انسانی / کار	ساکن در روستا - مهاجر از روستا به شهر و برعکس
	زیربنایی	حمل‌ونقل و تبادلات
پاندمیک کرونا	اثرگذاری - انتقال	-

بحث و یافته‌ها

انتقال پاندمیک کرونا به مناطق روستایی و اثرهای آن بر جمعیت و اقتصاد

پیشرفت علم تا حد زیادی باعث کنترل و کاهش شیوع بیماری‌های واگیردار شده است. اما، از سوی دیگر، پیشرفت شبکه‌های حمل‌ونقل کالا و مسافربری و تسهیل جابه‌جایی گردشگران و نیروی کار سبب شده تا بیماری‌های واگیردار با سهولت و سرعت بیشتری از شهری به شهر دیگر و از کشوری به کشور دیگر انتقال یابد. این بیماری‌ها، علاوه بر تلفات جانی، آثار روحی و اجتماعی برای شهروندان، آثار اقتصادی بسیاری نیز در سطح خرد و کلان به دنبال دارند. هزینه‌های درمانی گزاف، کاهش بهره‌وری نیروی کار، خروج بخش قابل‌توجهی از نیروی کار از چرخه تولید به دلیل بیماری، کاهش سطح مبادلات اقتصادی (داخلی و خارجی)، کاهش تولید ناخالص داخلی و ... بخشی از هزینه‌های اقتصادی منتج از انتشار بیماری‌های واگیردار است.

از آنجا که طی دهه‌های اخیر تولید یک کالا براساس الگوی برون‌سپاری انجام می‌شود و هر بخش از تولید در کشوری دیگر انجام می‌شود، شیوع یک بیماری در یک کشور فقط همان کشور را درگیر نمی‌کند، بلکه به‌واسطه زنجیره تولید سایر کشورها نیز درگیر می‌شوند (آبشاری، ۱۳۹۸).

همه‌گیری‌های پیشین، مانند آنفولانزای اسپانیایی (۱۹۱۸) در دنیایی رخ داد که بسیار کمتر از امروز در هم تنیده شده بود و زنجیره‌های تأمین در سیاره زمین چنین گسترده نشده بود. از سوی دیگر، حجم مسافرت‌ها در مسیرهای طولانی که امکان انتقال ویروس در سرتاسر دنیا را با این شدت فراهم سازد نیز وجود نداشت.

با گسترش ویروس کووید-۱۹ در شهرها، به‌خصوص شهرهای بزرگ، حجم زیادی از جمعیت شهری برای دوری از مکان‌های پُرترافیک، که احتمال انتقال بیماری در آن دوچندان است، به سمت مکان‌های روستایی حرکت کردند. این شرایط تقریباً بین اقشار مختلف شهری دیده می‌شد. تعطیلی مدارس، بیکاری گسترده، و تعطیلی کسب‌وکارها نیز انگیزه مردم را برای خارج‌شدن از شهر و پناه‌بردن به طبیعت افزایش داد. درمورد سنگال و هند، ناتوانی کارگران غیررسمی (با خوداشتغال) در امرارمعاش و دسترسی به مراقبت‌های بهداشتی به مهاجرت آن‌ها از مناطق شهری به مناطق روستایی منجر شده است که باعث گسترش بیشتر ویروس در مناطق روستایی شد.

البته، عدم تدابیر مناسب برای کنترل رفت‌وآمد شهرنشینان به نواحی روستایی و عشایری، به دلیل ضعف اساسی در امکانات بهداشتی و درمانی این نواحی، می‌تواند آثار منفی قابل توجه و جبران‌ناپذیری از خود برجای گذارد (ریبیعی و تک‌روستا، ۱۴۰۰).

در میان اقشار مرفه شهری، شمار زیادی از خانوارها دارای خانه‌های دوم در مناطق خوش آب‌وهوای اطراف شهرها هستند. این خانه‌ها، که عمدتاً کارکرد فراغتی دارند، مکان مناسبی برای پناه‌بردن و دوری از جمعیت تلقی می‌شوند. گروه دوم قشر متوسط شهری است؛ این دسته نیز، که عمدتاً در اشتغالات اداری-خدماتی یا صنعتی مشغول به کارند، با بسته‌شدن این اشتغالات و به دنبال خانه‌نشین شدن، عمدتاً به مناطق زادگاهی و خانه‌های اجدادی خود، که بیشتر در روستاها هستند، بازگشتند. برخورداری اغلب روستاها از شبکه‌های اینترنت یا دسترسی به شبکه اینترنت بسیار امکان دورکاری از آن مناطق را برای این گروه فراهم می‌ساخت.

گروه سوم فقرای شهری هستند که این گروه نیز راهی مناطق روستایی شدند. در کشورهای فقیر، که مهاجران فصلی برای کار به شهرها آمده بودند، با تعطیلی مراکز کار به روستاهای خود بازگشتند. علاوه بر این، قشر فقیر شهری و به خصوص حاشیه‌نشینان شهری نیز برای تأمین مواد غذایی و از ترس گرسنگی به روستاهایشان بازگشتند؛ از این رو، این جریان جمعیتی به سمت روستاها و ویروس کرونا را، که از شهرها و در بین جمعیت متراکم ریشه گرفته بود، به روستاها منتقل کرد.

این در حالی است که مناطق روستایی، به ویژه در کشورهای درحال توسعه، برای مقابله با تأثیر مستقیم و غیرمستقیم این بحران، آمادگی کمتری دارند (ریبیعی و تک‌روستا، ۱۴۰۰).

طبق برآورد سازمان بین‌المللی کار^۱، سالانه حدود ۱۷۰ هزار نفر از کشاورزان به دلیل انجام کار جان خود را از دست می‌دهند و این بدان معناست که ریسک مرگ در بخش کشاورزی تقریباً دو برابر سایر مشاغل است. به علاوه، در مطالعات بی‌شماری مرگ‌ومیر ناشی از بیماری‌های تنفسی در بین کشاورزان و کارگران مزرعه نشان داده شده است. به رغم اینکه استعمال دخانیات در بین کشاورزان در مقایسه با سایر افراد جامعه کمتر شایع است، آمار بیماری‌های تنفسی و ریوی در کشاورزان به علت مواجهه با عوامل بیولوژیکی زیان‌آور محیط کار نظیر ویروس‌ها، قارچ‌ها، و انگل‌ها و نیز تماس کشاورزان با گردوغبار گیاهی، گردوغبار ناشی از غلات، حبوبات و آفات و مواجهه با انواع سموم و کودهای شیمیایی بالا است.

بالا بودن شیوع بیماری‌های تنفسی و ریوی در کشاورزان و نیز زیادبودن ریسک ابتلا به این بیماری‌ها در بین افراد یادشده می‌تواند پیامدهای وخیم‌تری را با انتقال پاندمیک از طریق شهرنشینان به مناطق روستایی در پی ابتلا به بیماری کووید-۱۹ ناشی از کرونا ویروس، که عمدتاً سیستم تنفسی را هدف قرار می‌دهد، به همراه داشته باشد و لذا لازم است تمهیدات ویژه‌ای برای پیشگیری از این بیماری در میان کشاورزان اتخاذ گردد (بختیاری، ۱۳۹۸).

گسترش این پاندمیک در روستاها از چند جهت آسیب‌پذیری بیشتری به همراه دارد؛ بنابراین، مطالعه و توجه به آن‌ها از چند جهت اهمیت بیشتری دارد:

- به لحاظ دموگرافیک ساخت جمعیت روستایی عمدتاً کهن‌سال است و با توجه به اینکه اپیدمی کووید-۱۹ بیشترین قربانیان خود را از بین کهنسالان می‌گیرد، جمعیت روستایی به شدت آسیب‌پذیرتر از جمعیت شهری است.

- ضعف امکانات بهداشتی-درمانی در مناطق روستایی، مشکلات ناشی از دسترسی نامناسب به مراکز درمانی در شهرها و بعضاً دورافتادگی و سختی‌های جابه‌جایی تلفات این بیماری را تا چند برابر می‌تواند افزایش دهد. این درحالی است که به دلایل فرهنگی و تا حدودی پایین بودن سطح دانش، شناسایی و تفکیک افراد بیمار نیز نسبتاً دشوار است.

- فقر بیشتر مردم روستایی دسترسی آنان را به امکانات بهداشت شخصی مانند آب سالم، مواد شوینده و ضد عفونی کننده، ماسک و سایر تجهیزات بهداشتی با مشکل روبه‌رو می‌کند.

خانوارهایی که درآمد کمی دارند نیز ممکن است به سراغ غذاهای کم‌مغذی بروند و این عامل مشکلات بیشتری برای این خانواده‌ها به وجود خواهد آورد (ربیعی و تک‌روستا، ۱۴۰۰).

- اتکای اقتصاد واحدهای بهره‌وری و کارگاه‌های تولیدی در روستا بر نیروی کار خانوادگی در این شرایط خاص می‌تواند عاملی مثبت تلقی شود یا اینکه به لحاظ خردبودن آن را آسیب‌پذیرتر سازد.

بدین ترتیب، اگرچه این ویروس بیشتر قربانیان خود را در آغاز از بین جمعیت شهری گرفت، انتقال آن به مناطق روستایی می‌تواند ابعاد فاجعه‌آمیز آن را دوچندان کند. درجهٔ آسیب‌زندگی این بیماری به عوامل مختلف از جمله تعداد و میزان تراکم جمعیت، ساخت سنی جمعیت، سطح اعتماد اجتماعی بین روستاییان و مدیران، سطح دانش جمعیت و میزان اطلاع‌رسانی، دانش رسانه‌ای و رواج شبکه‌های اجتماعی، درجهٔ ارتباطات جاده‌ای با مناطق اطراف و با شهرها، تعداد مسافران ورودی و تمهیدات جامعهٔ محلی و مدیران روستایی برای غربالگری مسافران، برخورداری از تجهیزات لازم، وجود امکانات بهداشتی - درمانی یا سهولت دسترسی به آن‌ها، توان اقتصادی روستاییان، منابع مالی و اقتصادی، تنوع منابع معیشتی، و تا حدودی تنوع کشت بستگی دارد.

اگرچه این ویروس بر بدنهٔ اجتماعی جامعهٔ بیشترین آسیب را وارد می‌کند و در کوتاه‌مدت با افزایش مرگ‌ومیر در بین جمعیت خود را نشان می‌دهد، اثرهای اقتصادی آن، که عمدتاً در بلندمدت بیشتر نمایان خواهد شد، نیز می‌تواند نه تنها در سطح روستا بلکه در سطح شهرها و همچنین در سطح ملی و جهانی ابعاد فاجعه‌آمیزی داشته باشد.

این ویروس پایه‌های اقتصاد جهانی را متزلزل کرده و باعث ایجاد تحولات ژئوپلیتیکی پایدار شده است (مجمع جهانی اقتصاد، ۲۰۲۰). به طوری که در بین اقتصاددانان این اجماع وجود دارد که این پاندمی تأثیر منفی شدیدی بر اقتصاد جهانی خواهد گذاشت (منتی، ۱۳۹۹). انگل گوریا، مدیر کل سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی، بر آن است که ضربهٔ اقتصادی پاندمی اخیر بیش از بحران جهانی سال ۲۰۰۸ خواهد بود؛ حتی اگر شاهد رکود جهانی نباشیم، برخی از اقتصادهای جهان یا هیچ‌گونه رشدی نخواهند داشت یا رشد اقتصادی‌شان منفی خواهد بود (سمادر، ۲۰۲۰).

شوک ناشی از کرونا اقتصاد را هم با شوک عرضه و هم با شوک تقاضا مواجه می‌سازد. از یک طرف، عرضهٔ نیروی کار کاهش یافته و از طرف دیگر در تأمین مواد اولیهٔ تولید نیز مشکلاتی ایجاد شده است (شوک عرضه). شوک عرضه شوک تقاضا را به همراه خواهد داشت. تعطیلی کسب‌وکارها به تعدیل نیروی کار منجر می‌شود و کاهش درآمد خانوار کاهش تقاضا را به همراه دارد. از طرف دیگر، عدم اطمینان نسبت به آینده، خانوار را به تصمیم پس‌انداز بیشتر و به تعویق انداختن خرید اقلام غیرضروری ترغیب می‌کند. همین امر کاهش تقاضای کل بیشتری را موجب می‌شود (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۸).

در صورت کلی، شیوع ویروس کرونا به متأثر شدن تقاضا و عرضهٔ کل منجر می‌شود: کاهش تقاضا ناشی از کاهش تقاضای مصرفی خانوارها ناشی از عدم تمایل خرید به دلیل ملاحظات و کاهش درآمد؛ کاهش صادرات به دلیل ملاحظات بهداشتی کشورهای طرف تجاری؛ کاهش عرضه نیز به دلیل تعطیلی اجباری بخش عمده‌ای از خدمات از جمله فعالیت‌های گردشگری، ورزشی و تفریحی و ... جهت اجرای سیاست فاصله‌گذاری اجتماعی؛ افزایش هزینه و سخت شدن واردات مواد

اولیه و آسیب‌دیدن زنجیره تولید کالاها؛ کاهش و توقف صادرات محصولات به دلیل بسته‌شدن مرزها یا ممنوعیت واردات از سایر کشورها؛ کاهش تولید محصولات به دلیل کاهش عرضه مواد اولیه از سایر بنگاه‌ها (طاهری‌نیا و حسونند، ۱۳۹۹).
براین اساس، در این مقاله عمدتاً بر اثرهای اقتصادی این پاندمیک بر بدنه اقتصاد روستا، که نتایج آن همه جهان را فرامی‌گیرد، تمرکز شده است.

اثرهای پاندمیک کرونا بر کشاورزی و امنیت غذایی

بخش کشاورزی به دلیل تأمین امنیت غذایی و تأمین معیشت بخشی از جمعیت، به‌طور مستقیم و غیرمستقیم، از اهمیت ویژه‌ای در اقتصاد برخوردار است. بررسی پیامدها و آماده‌شدن در قبال آن‌ها، یکی از راه‌های مهم برای کاستن از نگرانی و استرس درخصوص بحران‌هاست. البته، بررسی اثر واقعی ویروس کرونا بر اقتصاد کشاورزی نیازمند ارزیابی داده‌های مرتبط با زنجیره‌های تأمین، عرضه، و تقاضای محصولات کشاورزی است که خود متأثر از مواردی است همچون میزان تقاضا، قیمت انرژی و کالاهای پستین و پیشین این بخش. زیرا این بخش رکن اساسی در تأمین امنیت غذایی بوده و ناپایداری آن چالش‌های فراوانی در مسیر رشد و توسعه اقتصادی هر کشوری ایجاد خواهد کرد.

برخی تصور می‌کردند که به‌واسطه نیاز مستمر انسان به غذا، که بخش اعظم تولیدات بخش کشاورزی را تشکیل می‌دهد، شیوع بیماری کرونا بر بخش کشاورزی و تولیدکنندگان آن اثری نداشته باشد، اما این بحران بر فعالیت‌های بخش کشاورزی نیز مانند سایر بخش‌های اقتصادی تأثیرگذار بوده است (نجفی علمدارلو و یونسیان، ۱۳۹۹) که در ادامه به این اثرها می‌پردازیم.

کاهش فروش

در اثر تعطیلی برخی از میادین میوه و تره‌بار، توقف صادرات، فروش محصول با قیمت پایین‌تر از هزینه تمام‌شده به دلالت و واسطه‌گران (کاهش قیمت به‌علت خرید محصول به قیمت تمام‌شده) (بیرنا، ۱۳۹۹)، تعطیلی بازارهای محلی و اختلال در بازاریابی محصولات کشاورزی (ریبیعی و تکاروستا، ۱۴۰۰).

درآمد

درآمد ناپایدار (کمیسیون اروپایی^۱، ۲۰۱۳) و کاهش درآمد قابل‌توجه کشاورزان به‌علت محدودیت‌هایی که در انتقال کالاهای کشاورزی از محل تولید تا مصرف‌کننده نهایی آن وجود دارد (مشکلات حمل‌ونقل و شرایط قرنطینه) (سام‌خانی، ۱۳۹۹)؛

فسادپذیری محصولات

محصولات کشاورزی فسادپذیرند و نمی‌توان آن را برای مدت طولانی در جایی انبار یا ذخیره کرد و بعد از پایان همه‌گیری این ویروس از آن‌ها استفاده کرد. بیشتر محصولات کشاورزان به‌ویژه صیفی‌جات و محصولات گلخانه‌ای مانند گل‌های زینتی متأسفانه به‌دلیل شرایط پیش‌آمده روی دست تولیدکنندگانشان مانده است و خریداری برای آن‌ها وجود ندارد (غلامی و رشیدپورایی، ۱۳۹۹). در این رابطه، اکثراً فروش به‌صورت نصف قیمت یا برداشت محصول به‌صورت غنچه (در تولید و عرضه گل‌های شاخه‌بریده) بوده است (بیرنا، ۱۳۹۹). در کل، محصولات فسادپذیر به‌دلیل کاهش تقاضا در حدود ۱۵ تا ۲۰ درصد کاهش قیمت را تجربه کرده‌اند (وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۹۹).

تداوم فعالیت

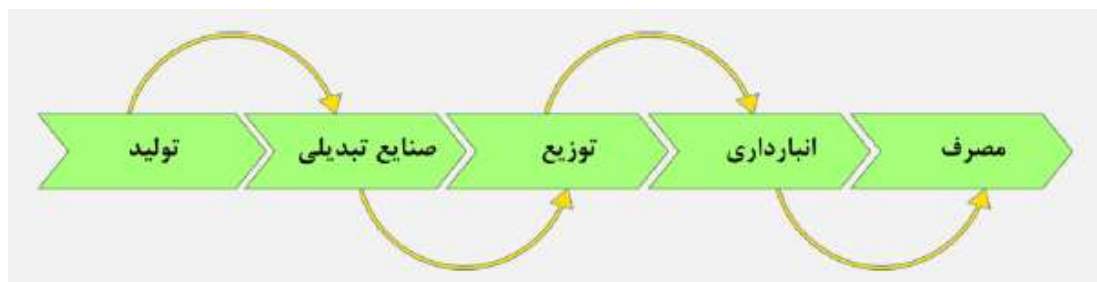
فعالان بخش کشاورزی و دامداری و نظایر آن مجبورند به فعالیت خود در این شرایط ادامه دهند؛ زیرا باغ‌ها، مزارع، و دامداری‌ها قابلیت آن را ندارند که رها شوند و از طرفی برای آن‌ها هزینه‌های بسیاری شده است. همچنین، معیشت کشاورزان نیز در صورت رهاسازی با خطر روبه‌رو می‌شود (غلامی و رشیدپورایی، ۱۳۹۹).

زنجیره تأمین

همه‌گیری کرونا فشار بی‌سابقه‌ای بر روی زنجیره‌های عرضه مواد غذایی قرار داده است. با توجه به افزایش روزافزون جهانی شدن، این زنجیره‌های تأمین اغلب مرزهای بین‌المللی را پشت‌سر می‌گذارند. در کوتاه‌مدت، کشورها اکثراً در تلاش‌اند تا آن زنجیره‌های تأمین را سالم و کارآمد نگه دارند تا خرید ناشی از ترس کمبود کاهش یابد و موجب تغییراتی در عادات مصرف ناشی از خانه‌نشینی شود (اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران، ۱۳۹۸؛ سهیلی و همکاران، ۱۳۹۸).

در ایران، که کشاورزی ستون فقرات توسعه و عامل مهمی در تولید ناخالص داخلی است، پاندمیک سبب اختلالات بزرگی در زنجیره تأمین و تصمیم‌گیری در مورد محصول شده و اثرهای منفی و عمیقی داشته و کشاورزان را متحمل خسارات شدید مالی و اثرهای مخرب روحی کرده است؛ در واقع، همه‌گیری ویروس کرونا تأثیر بالقوه‌ای بر زنجیره تأمین کالاهای کشاورزی گذاشته است. این مشکل به صورت یک شبکه پیچیده از مرحله تولید تا حمل‌ونقل و سپس عمده‌فروش، خرده‌فروش، و در نهایت مصرف‌کننده را دچار مشکل خواهد ساخت (سام‌خانیانی، ۱۳۹۹).

البته، شوک ناشی از ویروس کرونا در انتهای زنجیره، که شامل مصرف و تجارت است، اثرهای بیشتری می‌گذارد و احتمالاً اثر کمتری بر ابتدای زنجیره شامل تولید و توزیع این محصولات داشته باشد، اگرچه کاهش در مصرف یا تجارت با یک وقفه زمانی می‌تواند بر تصمیمات تولیدکننده یا توزیع‌کننده اثرهای معناداری داشته باشد (نجفی علمدارلو و منعم، ۱۳۹۹).

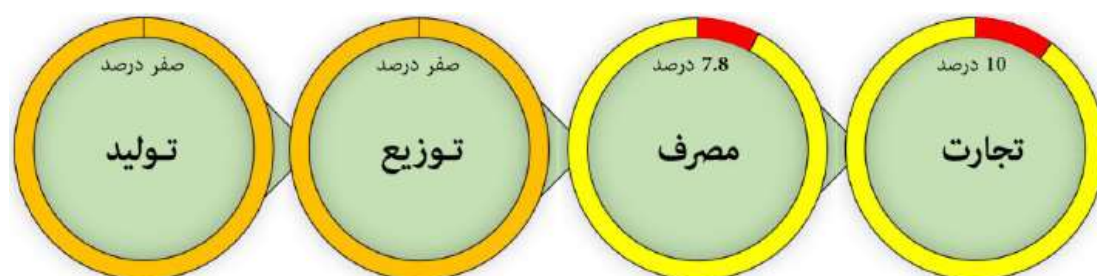

تصویر ۲. زنجیره تأمین محصولات کشاورزی و غذا، منبع: فائو، ۲۰۲۰

در این رابطه فائو در گزارش خود اذعان می‌کند: «در شرایطی که مواد غذایی کافی برای تغذیه تمامی افراد وجود دارد و دلیلی جهت احتکار مواد غذایی وجود ندارد، شیوع بیماری کووید-۱۹ به صورت بالقوه می‌تواند زنجیره‌های حیاتی تأمین مواد غذایی را هم مابین کشورها و هم درون کشورها- بین مناطق روستایی و شهری- به شکل شدیدی مختل کند. طبق این گزارش، اعمال محدودیت بر واردات و صادرات می‌تواند چالش‌هایی در حمل‌ونقل مواد غذایی و دسترسی به واحدهای فرآوری مواد غذایی و همچنین بازارهای مواد غذایی ایجاد کند. در این شرایط، هم تولیدکنندگان و هم

مصرف‌کنندگان تأثیرات این اختلال را تجربه خواهند کرد و نهایتاً این مسئله می‌تواند به کاهش درآمد کشاورزان، ناپایداری قیمت مواد غذایی، و کمبود موقتی مواد غذایی بینجامد (فائو، ۲۰۲۰).

در شکل ۳ برآورد اولیه از میزان اثرگذاری شیوع ویروس کرونا بر زنجیره تأمین محصولات کشاورزی در ایران نشان داده شده است. با توجه به زمان شیوع، بخش تولیدات زراعی، دامی، و باغی آسیب چندانی ندیده‌اند؛ زیرا تصمیم به تولید محصولات کشاورزی پیش از شیوع ویروس اتخاذ شده است. در بخش توزیع، با توجه به عدم ممنوعیت توزیع محصولات کشاورزی، این بخش نیز آسیب چندانی ندیده است، اما در بخش مصرف، برآوردها حاکی از آن است که کاهش مصرف باعث کاهش ۷/۸ درصدی در میزان درآمد عرضه‌کنندگان محصولات کشاورزی و غذا شده است. همچنین، با توجه به کنترل و محدودیت‌های اعمال شده در مبادی گمرکات کشور، بخش تجارت نیز با ۱۰ درصد زیان مواجه شده است (نجفی علمدارلو و یونسین، ۱۳۹۹).

تصویر ۳. میزان زیان احتمالی شیوع ویروس کرونا بر زنجیره تأمین محصولات کشاورزی در ایران (نجفی علمدارلو و یونسین، ۱۳۹۹)

نیروی کار

محدودیت‌هایی که کرونا در مؤلفه‌های اساسی کشاورزی مانند تأمین نیروی کار و حمل‌ونقل ایجاد کرده بر کل سیستم کشاورزی تأثیر می‌گذارد. معمولاً پس از شیوع یک بیماری همه‌گیر، نخستین بحث جلوگیری از تردها و اختلال در سیستم حمل‌ونقل و جابه‌جایی عوامل انسانی است که این قضیه، علاوه بر حمل‌ونقل و نظام توزیع، عرضه نیروی کار را هم متأثر می‌کند. در واقع، کرونا بر عرضه نیروی کار در فرایند تولید و زمان ارائه محصول بر مصرف‌کننده‌های بخش کشاورزی اثرگذار بوده است (اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران، ۱۳۹۸؛ سهیلی و همکاران، ۱۳۹۸) و از طریق تضعیف و حذف نیروی کار فعال کشاورزی در فعالیت‌های مختلف باعث اختلال در چرخه تولید و فرآوری محصولات متعدد دامی، زراعی، باغی، و آبی، که کاربرند، می‌شود. با ماندن در خانه پس از شیوع کرونا، رهاکردن شغل به دلیل ترس از مبتلا شدن به بیماری یا اعمال قرنطینه، عرضه نیروی کار کاهش می‌یابد (نجفی علمدارلو و یونسین، ۱۳۹۹). در این رابطه کمبود نیروی کار به دلیل ترس از انتقال ویروس در نهایت به هدررفتن محصول تولیدی منجر می‌شود که در این رابطه بیشترین آسیب متوجه کارگران خصوصاً کارگران مهاجر در بخش کشاورزی است (سام‌خانی، ۱۳۹۹)؛ چون فعالیت اقتصادی در مناطق روستایی، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، به صورت غیررسمی است و در بیشتر موارد کارگران روستایی از حمایت‌های اجتماعی مرتبط با اشتغال از جمله بیمه بیکاری برخوردار نیستند (بیکراسکات و همکاران، ۲۰۲۰). سازمان بهداشت جهانی نیز هشدار داده است که این مناطق در دوره شیوع کووید-۱۹ با فقر بیشتری روبه‌رو خواهند شد. کارمزدی و مهاجرت فصلی در این مناطق شوک‌هایی را در درآمد افراد ایجاد کرده است (گارسامورا و

روتکوفسکی، ۲۰۲۰). همچنین، محدود شدن کار دسته‌جمعی کشاورزان (به‌خصوص در شالی‌های برنج) (ایرنا، ۱۳۹۹) از دیگر اثرهای کرونا بر نیروی کار است.

کاهش قیمت و مصرف ناشی از کاهش تقاضا

اگرچه بخش کشاورزی به ذات خود مصونیت بالایی نسبت به این بحران دارد، بخش مصرف تحت تأثیر این پدیده قرار گرفته است؛ مثلاً، قیمت یک کیلوگرم ذرت از زمان شیوع ویروس ۵۰ سنت و قیمت سویا ۶۰ سنت در امریکا کاهش یافته است. همین امر باعث شده که قیمت جهانی ذرت به کمترین مقدار خود از ژانویه ۲۰۱۸ رسیده و در مارس سال ۲۰۲۰ به کمتر از ۳۴۰ دلار در هر تن کاهش یابد. روند مشابهی نیز برای محصول سویا اتفاق افتاده است. قیمت محصولات کشاورزی در هند نیز ۲۰ درصد کاهش یافته است (وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۹۹). همچنین، کاهش مصرف و قیمت محصولات دامی، مثل مرغ و ماهی، به دلیل عدم فعالیت رستوران‌ها، هتل‌ها، تالارها، افزایش قیمت نهاده‌های تغذیه‌ای و عدم صادرات و واردات (ماهنامه دام و کشت و صنعت، ۱۳۹۹؛ ش ۲۳۹)، در واقع، سقوط جهانی در تقاضا برای هتل‌ها و رستوران‌ها، سیاست‌های قرنطینه و خودانزویایی جملگی باعث کاهش مصرف، تقاضا، و استفاده از محصولات و خدمات شدند و قیمت کالاهای کشاورزی را تا ۲۰ درصد کاهش دادند (طاهری‌نیا و حسنوند، ۱۳۹۹). به عبارتی، با از دست رفتن مشتریان به دلیل قرنطینه‌های بهداشتی در داخل و بسته شدن مرزها برای گسترش صادرات محصولات، کسب‌وکار کشاورزان تحت تأثیر شدید قرار گرفته است (سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد، ۲۰۲۰). از دیدگاه علم اقتصاد، خسارت‌های اقتصادی ناشی از پاندمی ویروس کووید-۱۹ تا حد زیادی به دلیل کاهش تقاضاست؛ به این معنی که مصرف‌کننده‌ای برای خرید کالاها و خدمات موجود در اقتصاد جهانی وجود ندارد (منتی، ۱۳۹۹).

تولید

در صورت طولانی شدن بحران کرونا، تولید بخشی از محصولات کشاورزی، مانند گل‌های زینتی، غیرضرور تلقی شده و با کاهش شدید تولید مواجه خواهند شد. همچنین، با خانه‌نشین شدن مردم و بالطبع با تغییر در الگوی مصرف، تولید بخش قابل توجهی از تولیدات صنایع غذایی مانند کنسرو و کمپوت با کاهش مواجه خواهد شد؛ لذا تولید در بخش کشاورزی و به‌ویژه خدمات مرتبط (در زنجیره عمده‌فروشی و خرده‌فروشی) و صنایع تبدیلی کاهش می‌یابد (نجفی علمدارلو و یونسیان، ۱۳۹۹).

حمل و نقل

از دیگر پیامدهای مهم گسترش پاندمیک توقف بسیاری از پروازهایی بوده که احتمال داشت مسافران ناقل بیماری را جابه‌جا کنند. اختلال، به‌خصوص برای هواپیماهایی که به‌طور هم‌زمان برای مسافران و باربری استفاده می‌شود، زنجیره تأمین برخی محصولات نهایی، مانند گل‌های بریده‌شده و غذاهای دریایی، را مختل کرده است. دو موج عمده از این اختلالات وجود دارد: اولین مورد ایجاد اختلال در طرف عرضه است. منابع صادراتی با کاهش تولید کاهش می‌یابد. از آنجا که بیشتر این منابع صادراتی مواد اولیه و محصولات کشاورزی بوده است، اولین تأثیر خود را بر فروش محصولات روستایی به‌جای گذاشت. موج دوم نتیجه کاهش تقاضا خواهد بود. از آنجا که بسیاری از فروشگاه‌های خرده‌فروشی اجباراً بسته شدند، آن‌ها سفارش برای خریدهای جدید، از جمله سفارش‌های خارج از کشور، را متوقف کردند. با قطع درآمد، تقاضا بیشتر سقوط کرد (کر، ۲۰۲۰).

در کل، در بخش کشاورزی زیربخش‌های ماهی‌گیری، دام‌داری، مرغ‌داری، پرورش کرم ابریشم، زنبور عسل، و زراعت و باغ‌داری با بیشترین زیان مواجه می‌شوند. بنابراین، هرچند بخش کشاورزی به‌طور مستقیم تحت تأثیر بیماری کرونا قرار نگرفت، آثار غیرمستقیم آن نسبتاً شدید است (پرمه، ۱۳۹۹).

درواقع، یافته‌ها حکایت از آن دارد این بیماری بر همه اجزای سیستم غذایی از جمله عرضه اولیه محصول تا فرآوری، تجارت، و همچنین سیستم حمل‌ونقل ملی و بین‌المللی و تقاضای واسطه و نهایی برای محصولات، زنجیره تأمین، تقاضا و نقدینگی، عرضه نیروی کار، مصرف کالاها و خدمات، و به‌ویژه درآمد مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان محصولات کشاورزی در کوتاه‌مدت و بلندمدت و بازار نهاده‌ها مانند بازار کار و سرمایه نیز تأثیرات مهم و مخربی گذاشته و مشکلات متعددی ایجاد کرده است (سازمان بین‌المللی کار، ۲۰۲۰).

اثرات کرونا بر مناطق روستایی کانادا

به‌طور کلی، فقدان آمادگی و ضعف در برنامه‌ریزی برای مقابله با پاندمیک کووید-۱۹ از سوی دولت‌ها در بیشتر کشورهای جهان شرایط دشوار اقتصادی را به‌وجود آورد و این شرایط سخت در مناطق روستایی به‌مراتب بیشتر بود. بخش غیررسمی اقتصاد بزرگ‌ترین ضربه را تجربه کرد؛ این در حالی بود که اغلب دولت‌ها به‌خصوص در کشورهای فقیر و درحال توسعه ابتدا درصدد انکار بحران برآمدند و این پنهان‌کاری و مدیریت غلط ناشی از آن به بدتر شدن اوضاع منجر شد. در صورتی که در کشورهای ثروتمند و پیشرفته با پذیرش بحران، دستگاه‌های حمایتی به‌کار افتادند و تمهیدات متعددی - برای حمایت از کسب‌وکارهای خرد و شاغلان در آن و همچنین برای کارفرمایان و افراد خوداشتغالی که بر اثر بسته شدن بازارها دچار آسیب شده بودند - به‌کار بستند؛ مثلاً، دولت کانادا ۲/۵ میلیارد دلار برای کمک به بخش کشاورزی و مواد غذایی اختصاص داد و با ایجاد وب‌سایت ویژه‌ای برای حمایت از این قشر کمک‌های متنوعی کرد برای حفظ توان تولیدی کشاورزان و همچنین حمایت از مصرف‌کنندگان برای دسترسی آسان و خرید و دریافت مواد غذایی درب منزل و بدون خروج از خانه.

سالانه، حدود شصت هزار کارگر کشاورز از کشورهای امریکای جنوبی برای کار در مزارع و گلخانه‌های کانادا وارد این کشور می‌شوند و در سال زراعی جاری به‌دلیل رواج پاندمیک جابه‌جایی این کارگران مهاجر با مشکلات فراوانی روبه‌رو شد؛ با وجود این، دولت کانادا برای پیشگیری از افت تولید محصولات غذایی و بعضاً جای‌گزینی آنان با کارگران بومی، که به دلایلی شغل خود را از دست داده بودند، اقداماتی انجام داد و بعداً به‌دلیل رواج بیماری در میان کارگران مهاجر کشاورزی و مرگ سه تن از آنان و آلودگی بیش از ۱۷۰ تن از این کارگران اقدام به تشویق کارگران و کارفرمایان آنها برای آزمایش کرونا کرد و در صورت مثبت‌بودن آزمایش آنان، قرنطینه دوهفته‌ای با پرداخت دستمزد کامل به آنها از طریق کمک‌هزینه دولتی را اجباری نمود. این اقدامات در کنار چندین اقدام دیگر انجام شد؛ از جمله دادن مشاوره، کمک‌های مالی و وام‌هایی با شرایط مناسب، ارائه کمک‌های مالی به کشاورزان و کارفرمایان در مناطق روستایی برای پوشش دادن هزینه‌های اضافی که پاندمیک بر آنان تحمیل می‌کرد.

در اولین اقدام دولت کانادا مبلغ پنج میلیارد دلار را برای کمک به بخش کشاورزی در ماه مارس ۲۰۲۰ اختصاص داد. در این رابطه ترودو، نخست‌وزیر کانادا، پیامی خطاب به کشاورزان صادر کرد که در جای خود قابل تأمل است. در این پیام آمده است: «کشاورزان و تولیدکنندگان مواد غذایی سخت کار می‌کنند تا در سرتاسر کشور غذا در سر میز خانوارها وجود داشته باشد. آنها نباید نگران پرداخت بدهی وام‌های خود باشند و باید پول کافی برای حمایت از خانواده خود

داشته باشند. اکنون ما در حال انجام اقدامات هستیم تا به آن‌ها امکانات و توان بیشتری برای رفع چالش‌های پیش رو در این مواقع عدم اطمینان ارائه دهیم.» (اخبار پی.ام.جی.سی.ای.ان، ۲۰۲۰).

اثرات کرونا بر مناطق روستایی هند

در آن سوی جهان در هند، نارندرا مودی، نخست‌وزیر، در ۲۴ مارس اعلام کرد که «در عرض چهار ساعت آینده کشور وارد تعطیلی ۲۱ روزه خواهد شد.» اعلامیه دولت نارندرا مودی برای تکمیل طرح بستن اماکن باعث توقف ناگهانی انواع فعالیت‌های اقتصادی از جمله تعطیلی کامل کارخانه‌ها، بازارها، اماکن عمومی، و سیستم‌های تحویل مواد غذایی در سراسر هند به استثنای خدمات اضطراری شد. این بستن ناگهانی - که شامل تعلیق کار و ازدست‌رفتن دستمزدها بود - باعث شد تا شرایط فعلی حتی برای حفظ حداقل دستمزدهای روزانه سخت‌تر شود. سفر این کارگران مهاجر از مکان‌های مقصد به خانه (روستاهایشان) به کابوسی تبدیل شد. برخی از کارگران مهاجر در مسیر درگذشتند؛ زیرا محدودیت‌هایی که از سوی دولت وضع شده بود کارگران را مجبور می‌کرد که مسیرهای طولانی را پیاده طی کنند (رشید و همکاران، ۲۰۲۰).

برای آن‌ها این واقعیت‌های سخت نمایان شده بود که در شرایط بسته‌شدن اماکن و اشتغالات اگر ویروس کرونا آن‌ها را نکشد، گرسنگی این کار را خواهد کرد. هنگامی که طبقه متوسط مشغول حل‌وفصل «کار از خانه» بود، میلیون‌ها مهاجر از شهرهای مختلف کشور به روستاها می‌رفتند، سفرهای دشوار طولانی به سمت «خانه». با این حال، در هند این قفل‌شدن برای بسیاری فاجعه به وجود آورد. داستان‌های زندگی روزمره افراد فقیر هندی نشان می‌دهد که این شرایط چگونه همان لقمه نان اندک را از سفره آن‌ها حذف کرد (بیسواس، ۲۰۲۰).

کاملاً واضح است که سیاست‌های اجرا شده در کشورهای ثروتمند امریکای شمالی و اروپایی را نمی‌توان با قاطعیت در کشورهای جنوبی به کار گرفت. مثلاً، سیاست‌های اجرایی کانادا در پرداخت مقرری به افرادی که کل یا بخشی از درآمدشان را از دست داده‌اند یا پرداخت غرامت به اشتغالات خرد آسیب‌دیده و حتی پرداخت هزینه درمانی و کل درآمد کارگران مهاجر کشاورزی در دوره بیماری با آنچه در هند انجام شد و دولت هند ظرف چهار ساعت محدودیت ۲۱ روزه حرکت در داخل کشور را اعلام کرد و کارگران مهاجر را سرگردان نمود و از سویی هیچ‌گونه مقرری برای دستمزد در کشوری که بالای ۹۰ درصد جمعیت شاغل آن در بخش غیررسمی و کشاورزی فعالیت می‌کنند وضع نکرد قابل مقایسه نیست.

در کشور هند، میلیون‌ها کارگر مهاجر از شهرهایی که در آن‌ها هیچ فرصتی برای درآمدزایی باقی نمانده بود صدها مایل را به سمت روستاهای خود حرکت کردند - شاید این بزرگ‌ترین خروج تاریخی در هند پس از جدایی پاکستان از هند بود - که بدین ترتیب این مهاجران خود و دیگران را در معرض آسیب در برابر ویروس قرار دادند.

بنابراین، مشخص است که تأثیر ویروس توسط فقرا به‌ویژه در کشورهای کم‌درآمد بیشتر احساس می‌شود. در پاسخ به سقوط بازارهای سهام، دولت‌ها مبالغی پول را به اقتصاد پمپاژ می‌کنند، اما وقتی به مردم دستور داده می‌شود که در خانه بمانند، گردش پول به‌خصوص برای مشاغل کوچک کُند می‌شود.

اثرات پاندمیک کووید-۱۹ بر کسب‌وکارهای روستایی، گردشگری، بوم‌گردی، و صنایع دستی

در سکونتگاه‌های روستایی آن‌چه اهمیت بسیاری دارد شکنندگی معیشت جامعه روستایی و فعالیت‌ها و مشاغل مرتبط با زیربخش‌های اقتصاد روستایی متأثر از بحران کروناست. مثلاً، کسب‌وکارهای روستایی و بخش صنایع دستی و کوچک و خدمات گردشگری احتمالاً متحمل بیشترین ضرر و زیان‌ها شده‌اند و ممکن است این شرایط تداوم نیز داشته باشد (ضیاء نوشین، ۱۳۹۹).

اقدامات احتیاطی برای کاهش شیوع ویروس کرونا موجب بسته‌شدن خدمات غیرضروری شده است. تعطیلی فعالیت و اشتغالات غیررسمی بازار، به‌ویژه در بخش خدمات، شرایط بسیار سختی برای جوامع روستایی به‌وجود آورده است؛ زیرا بخش قابل توجهی از اشتغالات خدماتی در مناطق روستایی در بنگاه‌های غیررسمی رایج است (پانیزا، در سمار ۲۰۲۰). مطالعات پراکنده، از جمله مطالعه‌ای که توسط «مطالعات روستایی» در هند انجام گرفته، نشان می‌دهد که اشتغال موجود در روستاها در زمان بسته‌شدن اقتصاد بسیار کم شده است؛ زیرا هیچ فعالیت اقتصادی غیر از فعالیت‌های اساسی توسط اداره محلی مجاز به کار نیست (راوالم و همکاران، ۲۰۲۰). این کنترل، که عمدتاً از جانب پلیس محلی انجام می‌گرفت، به کاهش سطح اشتغال و فرصت‌های شغلی در مناطق روستایی منجر شد. در این میان، شصت درصد از درآمد روستاییان کاهش یافت و بعضاً در برخی مشاغل کل درآمد از دست رفت. در مطالعه میدانی که در هند انجام شد کشاورزان اعلام کردند که محصولات خود را حداقل سی درصد زیر قیمت بازار فروخته‌اند. سی‌وهفت درصد اعلام کردند که قادر به برداشت محصول نبودند و پانزده درصد هم اعلام کردند که نتوانسته‌اند محصولات خود را به‌فروش برسانند. گردشگری روستایی، که منبعی برای اشتغال و درآمد است و می‌توان آن را ابزار مهمی برای توسعه اقتصادی، اجتماعی، و اکولوژیکی جوامع روستایی قلمداد کرد (دادورخانی و قربانی، ۱۳۹۴)، نیز از کرونا متأثر بوده است؛ در واقع، کسب‌وکارهای حوزه گردشگری داخلی و خارجی (توریسم ورودی)، که یکی از موتورهای اشتغال و رشد در دوران تحریم محسوب می‌شوند، در زمان پاندمیک عملاً تعطیل شده و چرخ این صنعت اشتغال‌زا نیز متوقف می‌شود و واحدها و فعالیت‌های فراوانی در زنجیره وابسته به آن، از جمله هتل، حمل‌ونقل، بالادستی‌ها و پایین‌دستی‌های صنعت غذا و ... آسیب دیده و کارکنان آن‌ها ممکن است کار خود را از دست بدهند (طاهری‌نیا و حسونند، ۱۳۹۹). در این میان، می‌توان گفت از بین کسب‌وکارهای روستایی و عشایری عمیق‌ترین آثار منفی را اقامتگاه‌های گردشگری روستایی و عشایری شاهد بوده‌اند (ربیعی و تکرستا، ۱۴۰۰). اقامتگاه‌های بوم‌گردی می‌توانند پیوند محکمی با رونق و ترویج صنایع دستی و اشتغال جوامع محلی داشته باشند. اشتغال پایدار، توسعه کارگاه‌های کوچک تولید صنایع دستی، توسعه مشاغل روستایی، ایجاد فروشگاه‌های صنایع دستی، و پایداری جوامع محلی برخی از فواید ایجاد و گسترش اصولی اقامتگاه‌های بوم‌گردی است. اقامتگاه‌های یادشده فرصتی مناسب برای کسب‌وکارهای کوچک (خانواده‌محور) است و از این طریق ارتباط مستقیم و متقابلی بین گردشگران و میزبان صورت می‌گیرد. همین عوامل موجب رشد فزاینده کسب‌وکارهای کوچک و محلی خواهد شد و جامعه میزبان نیز می‌تواند به عرضه محصولات محلی و صنایع دستی به گردشگران بپردازد (دادورخانی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۹۲؛ غمخوار، ۱۳۹۷).

براساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، که به بررسی تأثیر کرونا بر کسب‌وکارهای روستایی و عشایر می‌پردازد، اقامتگاه‌های گردشگری روستایی بر اثر گسترش این پاندمیک تعطیل شده‌اند و به دلیل ممنوعیت‌های مسافرتی ورودی گردشگران به روستاها کاهش اساسی داشته است. به‌تبع این موضوع، درآمد ناشی از فروش صنایع دستی و سایر محصولات در روستاها به گردشگران نیز تقریباً به صفر رسیده است. در این دوره بسیاری از روستاییان، به دلیل تعطیلی، حتی قادر به فروش محصولات خود در بازارهای محلی هم نبوده‌اند. در سال‌های گذشته، محصولات فراوانی اعم از

سبزی و تخم‌مرغ چه از محل عرضه به ساکنان بومی و چه از محل عرضه به گردشگران به‌فروش می‌رسید، ولی این میزان با شیوع کرونا به حداقل رسیده است.

همچنین، با شیوع بیماری یادشده در جهان بسیاری از سفرهای داخلی و خارجی، ارتباطات، جابه‌جایی‌ها و فعالیت شرکت‌های بزرگ و تأسیسات مرتبط با گردشگری، بازدید از مراکز و اماکن گردشگری، اماکن سرپوشیده و موزه‌ها و ... به‌طور چشم‌گیری کاهش یافته است و در این راستا بیشترین خسارت به روبه‌رشدترین و بزرگ‌ترین صنعت، که گردشگری است، وارد شده است. به‌نظر می‌رسد باید مسیر جدید یا نوع گردشگری جدیدی را تجربه کرد و آن گذر از گردشگری انبوه^۱ به‌سوی گردشگری سفارشی^۲ است.

براین‌اساس، با شرایطی که در دوران کرونا به‌سر می‌بریم، باید به‌دنبال گردشگری جای‌گزین بود و این حرکت از نقطهٔ مقابل گردشگری انبوه با الگویی برای گردشگری تخصصی، فرهنگی مبتنی بر جوامع محلی، و حفاظت محیط زیست مؤثر است و این امر می‌تواند محقق شود (سوفالی، ۱۳۹۹).

نتیجه‌گیری

آنچه همه‌گیری کرونا روشن کرد این است که ما به یک تغییر بنیادین در ساختارهای نهادی اقتصاد جهانی نیاز داریم؛ زیرا نابرابری ثروت در همه جای دنیا تشدید شده و دیگر چنین شرایطی نمی‌تواند پایدار باشد. پیامد این رکود بزرگ اقتصادی تقریباً سراسری کاهش درآمد سرانه است که در مقیاس جهانی با میانگین رشد منفی در سطح منهای ۳۶ درصد میلیون‌ها نفر را به زیر خط فقر مطلق می‌کشد. کارشناسان بانک جهانی می‌گویند: از سال ۱۸۷۰ (صد و پنجاه سال پیش) تاکنون این نخستین‌بار است که درآمد سرانهٔ جهانی با کاهشی چنین مهم روبه‌رو شده است. درعین‌حال، معاون بانک جهانی این خطر را گوشزد می‌کند که ممکن است پاندمیک کرونا ۱۰۰ میلیون نفر را به فقر مطلق بکشد. اکنون که کشورهای جهان درگیر ویروس کرونا شده‌اند، چالش‌های بسیاری در حوزه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، سلامت، و ... بروز کرده است (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۹).

از طرفی، به دلایل اقتصادی و اجتماعی، افراد جامعه نیازمند تعامل با یکدیگرند که این امر موجب می‌شود مهار بیماری سخت‌تر شود. بیماری‌های واگیردار و قرنطینه‌شدن باعث می‌شود که ویرانی‌های گسترده‌ای در زندگی افراد جامعه به‌علت محدودشدن اشتغال پدید آید (لانست، ۲۰۲۰).

ویژگی مهم‌گسترش کرونا از نظر اقتصادی این است که این بحران هم باعث شوک منفی عرضه و هم شوک منفی تقاضا شده است. شوک منفی عرضه به‌دلیل برهم‌خوردن زنجیرهٔ تأمین، کاهش عرضهٔ نیروی کار، و کاهش بهره‌وری رخ داده است و شوک منفی تقاضا هم ناشی از ناطمینانی مصرف‌کنندگان و افزایش پس‌انداز احتیاطی، کاهش مسافرت‌ها، و کاهش قدرت خرید است (سهیلی و همکاران، ۱۳۹۸).

هزینه‌های تحمیل‌شده در اثر اپیدمی کرونا و همچنین کاهش تولید ناشی از آن می‌تواند اقتصاد را با تورم‌های بالاتر و رشدهای اقتصادی پایین‌تر مواجه کند (اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی بیرجند، ۱۳۹۹). درواقع، کرونا با تأثیر بر زنجیرهٔ تأمین، تقاضا، و نقدینگی بر بنگاه‌ها و با تأثیر بر عرضهٔ نیروی کار، مصرف کالاها، و خدمات و به‌ویژه با کاهش درآمد مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان محصولات کشاورزی در کوتاه‌مدت و بلندمدت بر اقتصاد خانوارها و اقتصاد بخش کشاورزی تأثیرگذار است. بازار برخی از محصولات در کشورها بی‌رمق شده و بخشی از صادرات محصولات کشاورزی نیز

1. mass tourism

2. customized tourism -tailor made tour

به‌طور مستقیم و غیرمستقیم دچار اختلال شده است. ضمن اینکه پس‌زدگی محصولات کشاورزی و عرضه آن به بازار داخلی موجب افت قیمت این محصولات در کشورها می‌شود که در کوتاه‌مدت موجب رضایت مصرف‌کنندگان می‌شود، ولی در ماه‌های بعد و سال آینده می‌تواند موجب کاهش تولید و آن‌گاه مشکل در عرضه و همچنین افزایش قیمت این محصولات در داخل کشورها شود. بدون شک، شیوع ویروس کرونا یکی از جهان‌شمول‌ترین پدیده‌های تاریخ بشر است که ابعاد آن همه افراد کره زمین را تحت‌تأثیر قرار داده است. می‌توان ادعا کرد که امروز دغدغه تمامی حاکمیت‌ها در سراسر جهان برنامه‌ریزی برای کنترل این بیماری و مدیریت تبعات اقتصادی آن است (نجفی علمدارلو و یونسیان، ۱۳۹۹).

در این رابطه ویلیام بر آن است که به‌کارگیری یک رویکرد سیستماتیک مستلزم انطباق و کاربست روش‌های بهداشتی - درمانی، اجتماعی - اقتصادی، و اجتماعی - سیاسی مقابله با پاندمیک است. او بر آن است که آموزش عامل کلیدی است. از جهت کسب اطمینان از اینکه جامعه محلی به‌خوبی با نحوه انتشار ویروس آگاهی دارد، اما همچنان به مدلی اشاره می‌کند که توسط ای.آر.آر^۱ به‌کار گرفته شده و شامل به‌کارگیری رهبران محلی، شخصیت‌های مذهبی، و حتی اطباء سنتی برای کمک به انتشار پیام‌های بهداشتی است (صمددار، ۲۰۲۰: ۱۱۴).

از آنجا که کشاورزان بیشتر از شهروندان معمولی در این ایام به اقلام بهداشتی نیازمندند تا بتوانند با رعایت نکات بهداشتی به فعالیت خود ادامه دهند، باید تضمینی به آن‌ها داده شود که محصولاتشان خریداری می‌شود و روی دستشان باقی نمی‌ماند. بر این اساس، دولت باید اعتبارات و تسهیلاتی در اختیار کشاورزان قرار دهد؛ زیرا افرادی که می‌خواهند کشت بهاره داشته باشند در محصولات فعلی ضربه خورده‌اند و برای کشت پاییز نیز نیازمند نقدینگی‌اند که در حال حاضر ندارند.

تخصیص سبدهای حمایتی، بخشودگی مالیاتی، تعدیل نرخ حامل‌های انرژی، مساعدت و همراهی بانک‌های عامل، تخصیص وام کم‌بهره به‌عنوان سرمایه در گردش به کشاورزان، تعویق پرداخت مالیات، و ... از جمله راهکارهایی است که دولت‌ها می‌توانند به روستاییان و کشاورزان ارائه دهند.

مهم‌ترین رسالت برای حمایت از مشاغل و واحدهای تولیدی در اشتغال روستایی و عشایری این است که برای آن‌ها بازار فراهم کنیم؛ زیرا پایداری این مشاغل به بازار فروش محصولات آن‌ها وابسته است. بنابراین، به‌نظر می‌رسد اگرچه در آینده‌ای نه‌چندان معلوم ممکن است ویروس کرونا از جهان رخت بریندد، اثرهای اقتصادی آن ممکن است تا سال‌های زیادی بعد از آن باقی بماند.

منابع

۱. آبشاری، ژیلا، ۱۳۹۸، تحلیل تأثیر انتشار ویروس کرونا بر اقتصاد ایران و جهان (نسخه تکمیلی)، اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی اصفهان، انتشارات واحد بررسی‌های اقتصادی - حوزه آمار و تحلیل‌های اقتصادی.
۲. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی بیرجند، ۱۳۹۹، اثرات ویروس کرونا بر اقتصاد خراسان جنوبی و راهکارهای پیشنهادی جهت کاهش پیامدهای شیوع کرونا بر کسب‌وکار، شورای گفت‌وگوی دولت و بخش خصوصی استان خراسان جنوبی.
۳. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران، ۱۳۹۸، ویروس کرونا، اختلال در زنجیره تأمین جهانی و نحوه مقابله بنگاه‌ها، معاونت بررسی‌های اقتصادی.
۴. افضل‌ی، زینب و زارع مهرجردی، محمدرضا، ۱۴۰۰، بررسی تأثیر کرونا بر افول کسب‌وکار تعاونی‌های کشاورزی، مدیریت کسب‌وکارهای بین‌المللی، دانشکده اقتصاد و مدیریت دانشگاه تبریز، سال ۴، شماره ۳، صص ۹۱-۱۰۳.

۵. ایرنا، ۱۳۹۹، شالیکاران آستارا برای پیشگیری از کرونا محصول را مکانیزه برداشت کنند، <https://www.irna.ir/news>، کد خبر: ۸۳۹۰۸۴۱۹، ۲۵ مرداد.
۶. ایرنا، ۱۳۹۹، کرونا، امان پرورش‌دهندگان گل شاخه‌بریده یزد را برید، <https://www.irna.ir/news>، کد خبر: ۸۳۹۰۴۰۶۸، ۲۲ مرداد.
۷. ایرنا، ۱۳۹۹، کرونا، کام انگورکاران مروست استان یزد را تلخ کرد، <https://www.irna.ir/news>، کد خبر: ۸۳۹۰۹۹۵۸، ۱۶ شهریور.
۸. بختیاری، ندا، ۱۳۹۸، *راهنمای پیشگیری و کنترل کووید-۱۹ (کرونا ویروس): کشاورزان*، نسخه اول، گروه عوامل شیمیایی و سموم، مرکز سلامت محیط و کار.
۹. پایلی یزدی، محمدحسین و ابراهیمی، محمدمیر، ۱۳۸۷، *نظریه‌های توسعه روستایی*، تهران: سمت.
۱۰. پرمة، زورار، ۱۳۹۹، ارزیابی اثرات شیوع بیماری کووید-۱۹ بر بخش صنعت ایران: کاربرد چارچوب ماتریس حسابداری اجتماعی، نشریه علمی پژوهش‌های اقتصاد صنعتی، سال ۳، شماره ۸، صص ۷۹-۹۳.
۱۱. حجتی، زهرا و حجتی، علی، ۱۳۹۹، *درباره مقابله با شیوع ویروس کرونا (۴۰) ارزیابی ابعاد اقتصاد کلان شیوع ویروس کرونا*، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۱۲. دادورخانی، فضیله؛ خسروی‌مهر، حمیده و طورانی، علی، ۱۳۹۳، *سنجش پتانسیل‌های گردشگری روستایی با رویکرد رفع چالش‌های اقتصادی*، مطالعه موردی: دهستان قلعه‌قافه- شهرستان مینودشت، فصل‌نامه پژوهش‌های روستایی، شماره ۱۷، صص ۱۹۱-۲۱۲.
۱۳. دادورخانی، فضیله و قربانی، سحر، ۱۳۹۴، تحلیل عوامل مؤثر بر ارتقای عملکرد و رضایتمندی کارکنان مراکز پذیرایی گردشگری، مطالعه موردی: رستوران‌های میان راه روستای رودک (دهستان رودبار قصران، شهرستان شمیرانات)، فصل‌نامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال هفتم، شماره ۲، صص ۱۰۵-۸۷.
۱۴. ربیعی، حسین و تک‌روستا، مریم، ۱۴۰۰، بررسی و تبیین تأثیرات کرونا بر اقتصاد مناطق روستایی، نمونه موردی: روستای اشکور علیا، فصل‌نامه آمایش سیاسی فضا، دوره ۳، شماره ۳، صص ۱۴۸-۱۶۲.
۱۵. سام‌خانی، فاطمه، ۱۳۹۹، تأثیر ویروس کرونا بر بخش کشاورزی و غذا، ماهنامه دام و کشت و صنعت، شماره پیاپی ۲۳۹.
۱۶. سهیلی، حبیب؛ حاجی‌قربانی، مریم؛ گرامی، بهزاد؛ رضایی، صادق؛ خداپرست، یونس؛ رجبی، فاطمه؛ جهان‌فر، نیلوفر و نریمانی، سینا، ۱۳۹۸، *درآمدی بر آثار شیوع ویروس کرونا بر اقتصاد ایران*، معاونت امور اقتصادی و برنامه‌ریزی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.
۱۷. سوفالی، الهه، ۱۳۹۹، از گردشگری انبوه به سوی گردشگری سفارشی در دوران شیوع بیماری کرونا: <http://www.chtn.ir/news>.
۱۸. شکوئی، حسین، ۱۳۸۳، *فلسفه جغرافیا*، تهران: انتشارات گیتاشناسی.
۱۹. ضیاء‌نوشین، محمدمهدی، ۱۳۹۹، روستا، کرونا و مهاجران روستایی: <http://www.tccim.ir>.
۲۰. طاهری‌نیا، مسعود و حسونند، علی، ۱۳۹۹، پیامدهای اقتصادی ناشی از بیماری کووید-۱۹ بر اقتصاد ایران؛ با تأکید بر اشتغال، فصل‌نامه مدیریت پرستاری، دوره ۹، شماره ۳، صص ۴۴-۵۸.
۲۱. غلامی، حسین و رشیدپورایی، سپیده، ۱۳۹۹، سال سختی در انتظار کشاورزان است، خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)، کد خبر: ۹۹۰۱۰۴۰۱۳۴۲.
۲۲. غمخوار، عباس، ۱۳۹۷، اقامتگاه‌های بوم‌گردی: توسعه گردشگری و رونق صنایع دستی، سایت خبری-تحلیلی میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری.
۲۳. قاسمی، محمد؛ کشته‌گر، عبدالعلی و محمدزاده، زهره، ۱۳۹۹، حکمرانی خوب و مدیریت ارزش عمومی در برابر بحران کووید-۱۹، *راهبردهای مدیریت در نظام سلامت*، سال ۵، شماره ۱، صص ۳-۶.
۲۴. قنبری، سمیرا و راغفر، حسین، ۱۳۹۵، مدل‌سازی و تحلیل تأثیر هزینه‌های سرطان بر رشد اقتصادی ایران، مدیریت بهداشت و درمان، (۲)۷، ۷-۱۹.
۲۵. کاوسی، الهه و عزیز، سیاوش، ۱۳۹۹، تأثیرات امنیت غذایی بیماری کووید-۱۹ بر روی کشاورزی و زنجیره تأمین مواد غذایی، *ششمین کنفرانس بین‌المللی ایده‌های نوین در کشاورزی*، محیط زیست و گردشگری، تهران.
۲۶. کریم‌زاده، حسین؛ خالقی، عقیل و نقی‌زاده، رباب، ۱۳۹۹، تحلیل ادراک محیطی جامعه روستایی از شیوع ویروس کرونا در بخش مرکزی شهرستان ورزقان، فصل‌نامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال نهم، شماره سوم (پیاپی ۳۳)، صص ۴۹-۷۰.
۲۷. ماهنامه دام و کشت‌و‌صنعت، ۱۳۹۹، تأثیر کرونا بر آبروی پروری، پیاپی ۲۳۹.

۲۸. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۸، گزارش مقابله با شیوع ویروس کرونا (۸) بررسی آثار اقتصادی و پیشنهادهایی برای مدیریت تبعات آن، ناظران علمی: سبحانیان، سید محمدهادی، روحانی، سیدعلی و شهبازی‌غیائی، موسی، شماره مسلسل ۱۶۹۴۵، معاونت پژوهش‌های اقتصادی، دفتر مطالعات اقتصادی.
۲۹. مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب اتاق ایران، ۱۳۹۹، اثرات اقتصادی کرونا بر کسب‌وکارهای بخش کشاورزی، مردادماه.
۳۰. مطیعی لنگرودی، سیدحسین، ۱۳۸۸، *جغرافیای اقتصادی ایران (صنایع)*، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.
۳۱. مطیعی لنگرودی، سیدحسین، ۱۳۸۹، *جغرافیای اقتصادی ایران (کشاورزی)*، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.
۳۲. منتی، حسین، ۱۳۹۹، بررسی اثرات ویروس کرونا- کووید-۱۹ بر اقتصاد جهانی، فصل‌نامه علمی- تخصصی ارزیابی تأثیرات اجتماعی، شماره دوم، ویژه‌نامه پیامدهای شیوع ویروس کرونا- کووید-۱۹، صص ۱۶۳-۱۸۱.
۳۳. میرشکاری، جواد، ۱۳۹۳، فرهنگ واژه‌های مصوب فرهنگستان، دفتر هفتم، ذیل سرواژه «دنیاگیر»، تهران: انتشارات فرهنگستان زبان و ادب فارسی.
۳۴. نجفی علمدارلو، حامد و منعم، محمدجواد، ۱۳۹۹، کرونا و کشاورزی (گزارش علمی)، گروه مطالعات علم و فناوری- ۲۳، دانشگاه تربیت مدرس.
۳۵. نجفی علمدارلو، حامد و یونسین، امیر، ۱۳۹۹، مقابله با شیوع ویروس کرونا (۲۷) بررسی آثار اقتصادی شیوع ویروس کرونا بر بخش کشاورزی ایران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، مطالعات زیربنایی (گروه کشاورزی).
۳۶. واحد بررسی‌های اقتصادی، ۱۳۹۹، ارزیابی اثر بیماری کرونا بر اقتصاد ایران، اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی اصفهان.
۳۷. وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۹۹، (amar.maj.ir).
38. Abshari, ZH., 2019, *Analysis of the effect of corona virus spread on the economy of Iran and the world (supplementary version)*, Isfahan Chamber of Commerce, Industries, Mines and Agriculture, Publications of Economic Studies Unit- The field of statistics and economic analysis.
39. Afzali, Z. and Zare Mehrjerdi, M.R, 2012, Study the Impact of Corona on the Decline of Agricultural Cooperatives Business, *International business management*, Faculty of Economics and Management, University of Tabriz, 4 (3), fall, pp 91- 103.
40. Anderson, R., 2020, Economic Impacts of COVID-19 on Food and Agricultural Markets, une 2020, DOI:10.13140/RG.2.2.17630.66881, Project: Forest Economics: Markets.
41. Atlanta, G., 2012, *Centers for Disease Control and Prevention*, Principles of Epidemiology.
42. Baker Scott, R. et al., 2020, How does household spending respond to an epidemic? Consumption during the 2020 COVID-19 pandemic. No. w26949. *National Bureau of Economic Research*, 2020.
43. Bakhtiyari, N, 2019, Covid 19 Prevention and Control Guide (Coronavirus): Farmers, The first version, Group of chemical Factors and toxins, Environment and work Health Center.
44. BBC News, 2020, Coronavirus confirmed as pandemic, Retrieved 2020-03-11.
45. Birjand Chamber of Commerce, Industries, Mines and Agriculture, 2020, *Effects of Corona virus on the economy of South Khorasan and Proposed solutions to reduce the consequences of the corona outbreak on business*, Government-Private Sector Dialogue Council of South Khorasan Province.
46. Biswas, S., 2020, Beaten and Abused for Doing My Job in Lockdown, BBC News, March 28, 2020, sec. India, <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-52063286>.
47. Dadvar Khani, F and Ghorbani, S, 2015, Analysis of effective factors on improving the performance and satisfaction of the staff of tourism reception centers, Case study: Roadside restaurants in Rudak village (Rudbar Qasran village, Shemiranat city), *Quarterly Journal of New Attitudes in Human Geography*, 7 (2), 87-105.
48. Dadvar Khani, F.; Khosravi Mehr, H. and Toorani, A., 2014, Assessing the potentials of rural tourism With the approach of solving economic challenges, Case study: Qaleh Ghafeh village - Minoodasht city, *Quarterly Journal of Rural Research*, No. 17, PP. 191- 212.
49. Economic Studies Unit, 2020, *Evaluation of the effect of corona disease on the Iranian economy*, Isfahan Chamber of Commerce, Industries, Mines and Agriculture.
50. European Commission. Structure and Dynamics of EU Farms, 2013, Changes, *Trends and Policy Relevance; DG Agriculture*: Brussels, Belgium.
51. Fox, D., 2020, What you need to know about the Wuhan coronavirus, Nature. doi:10.1038/d41586-020-00209-y. ISSN 0028-0836.

52. Garcia Mora, A. and Rutkowski, M., 2020, Remittances in times of the coronavirus– keep them flowing.
53. George, P., 1975, *Precis de Geographie Economique*, P.U.F.
54. Gham Khar, A., 2018, Eco-lodges; Development of tourism and prosperity of handicrafts, *Analytical news site of cultural heritage, handicrafts and tourism*.
55. Ghanbari, S. and Raghfar, H., 2016, Modeling and analyzing the impact of cancer costs on Iran's economic growth, *Healthcare management*, 7 (2), 7-19.
56. Ghasemi, M.; Koshtegar, A. and Mohammadzadeh, Z., 2020, Good governance and public value management in the face of the Covid Crisis - 19, *Management strategies in the health system*, 5 (1), 3-6.
57. Gholami, H. and Rashid Poor, S., 2020, A difficult year awaits farmers, Iranian students' news (Isna), News code: 99010401342.
58. Green, M.S.; Swartz, T.; Mayshar, E.; Lev, B.; Leventhal, A.; Slater, P.E. and Shemer, Js., 2002, When is an epidemic an epidemic?, *Isr. Med. Assoc. J*, 4(1), 3-6.
59. Hojati, Z. and Hojati, A., 2020, *About coping with the coronavirus outbreak (40) Assessing the macroeconomic dimensions of the coronavirus outbreak*, Research Center of the Islamic council Parliament.
60. <https://pm.gc.ca/en/news/news-releases/2020/03/23/>, prime-minister-announces-support-farmers and-agri-food-businesses, March 23.
61. Huang, C.; Wang, Y.; Li, X.; Ren, L.; Zhao, J.; Hu, Y.; Zhang, L.; Fan, G. and Xu, J., 2020, Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China, *glish*. 0. doi:10.1016/S0140-6736(20)30183-5. ISSN 0140-6736.
62. IRNA, 2020, Astara paddy farmers harvest mechanized to prevent corona, <https://www.irna.ir/news>, News code: 83908419, August 16.
63. IRNA, 2020, Corona, The taste of Marvast grape growers made Yazd province bitter, <https://www.irna.ir/news>, News code: 83909958, September 7.
64. IRNA, 2020, Corona, Twist cut Yazd Breeders grow cut branches, <https://www.irna.ir/news>, News code: 83904068, August 13.
65. Joseph, A., 2020, New coronavirus can cause infections with no symptoms, studies show, STAT-US. Retrieved 26 January 2020.
66. Karimzadeh, H.; Khaleghi, A. and Naghizadeh, R., 2020, Analysis of rural community environmental perception of coronavirus outbreak in the central part of Varzeqan city, *Quarterly Journal of Space Economics and Rural Development*, 9 (3), (consecutive 33), Fall, PP. 49-70.
67. Kavooei, E. and Azizi, S., 2020, The effects of food security on Covid-19 disease on agriculture and the food supply chain, *Sixth International Conference on New Ideas in Agriculture, Environment and Tourism*, Tehran.
68. Kerr, W.A., 2020, The COVID-19 pandemic and agriculture: Short- and long-run implications for international trade relations, First published: 18 April 2020, *Canadian Journal of Agricultural Economics*. Volume 68, Issue 2, 2020 Special Issue: COVID-19 and the Canadian agriculture and food sectors: Thoughts from the pandemic onset, Pages 225-229.
69. Lancet, 2020, Covid-19: protecting health-care workers, *The Lancet* 2020; 395(10228): 922. doi: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30627-9](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30627-9).
70. *Livestock and Agriculture and Industry Monthly*, 2020, The effect of corona on aquaculture, Consecutive 239, April and May.
71. Mennati, H., 2020, Study the effects of Corona-Covid virus 19 on the global economy, *Journal of Social Impact Assessment*, No. 2, Special issue of the consequences of the outbreak of Corona-Covid virus 19.
72. Ministry of Agriculture Jihad, 2020, amar.maj.ir.
73. Mir Shekari, J., 2014, *Dictionary of words approved by the Academy*, Seventh note book, Under the Worldwide headword, Tehran: Publications of the Academy of Persian Language and Literature.
74. Motiei, S.H., 2009, *Economic geography of Iran (Agriculture)*, Publications University Jihad of Mashhad.
75. Motiei, S.H., 2009, *Economic geography of Iran (Industry)*, Publications University Jihad of Mashhad.

76. Najafi Alamdar Loo, H. and Monem, M.J., 2020, *Corona and Agriculture (Scientific Report)*, Department of Science and Technology Studies- 23, Tarbiat Modares University.
77. Najafi Alamdar Loo, H. and Younesian, A., 2020, *Confrontation with the spread of coronavirus (27) study the economic effects of coronavirus outbreak on Iran's agricultural sector*, Research Center of the Islamic council Parliament, Infrastructure studies (Department of Agriculture).
78. National Center for Strategic Studies in Agriculture and Water, Iran Room, 2020, *The economic effects of the corona on agricultural businesses*, month of August.
79. Papoli Yazdi, M.H and Ebrahimi, M.A, 2008, *Rural development theories*, Tehran: Samt Publications.
80. Permeh, Z., 2020, Assessing the effects of Covid-19 outbreak on Iran's industrial sector: Application of social accounting matrix framework, *Scientific Journal (Quarterly) of Industrial Economics Research*, 3(8), 79-93.
81. Phillipson, J.; Gorton, M.; Turner, R.; Shucksmith, M.; Aitken-McDermott, K.; Areal, F.; Cowie, P.; Hubbard, C.; Maioli, S.; McAreavey, R.; Souza-Monteiro, D.; Newbery, R.; Panzone, L.; Rowe, F. and Shortall, S., 2020, The COVID-19 Pandemic and It's Implications for Rural Economies, *Sustainability* 2020, 12, 3973.
82. Porta, M., 2008, Oxford University Press. p. 179. ISBN 978-0-19-531449-6. Retrieved 14 September 2012.
83. Rabiee, H. and Tak Roosta, M., 2021, Study and explaining the effects of corona on the economy of rural areas, Case study: Olia Eshkor village, *Quarterly Journal of Political arrangement of space*, 3 (3), 148-162.
84. Rashid, O.; Jatin, A. and Ajeet, M., 2020, India Corona virus Lockdown: Migrant workers and their long march to uncertainty, *The Hindu*, 4 April 2020, South Asian Monitor, 30 March 2020 <https://south-asianmonitor.com/en/column/insensitive-modi-coronavirus-lockdown-migrantworkers-and-their-long-march-to-forces-the-poor-to-go-on-a-long-march>. <https://www.thehindu.com/news/national/india-uncertainty/article31251952.ece> Migrant Workers and the Ethics of 92 Care During a Pandemic road before reaching their destination.
85. Rawalm, V.; Manish, K.; Ankur, V. and Jesim, P., 2020, COVID-19 Lockdown: Impact on Agriculture and Rural Economy, *Society for Social and Economic Research Publicatio, Soutik Biswas, Beaten and Abused for Doing My Job in Lockdown*, BBC News.
86. Research Center of the Islamic council Parliament, 2019, *Counter report Coronavirus outbreak (8) Study of economic effects and Suggestions for managing the consequences*, Scientific observers: Sobhanian, S.M.H, Roohani, S.A and Shahbazi Ghiyaci, M, Serial number: 16945, Economic research Assistance, Office of Economic Studies.
87. Runde Daniel, F., 2020, *How Impact Investments Can Strengthen Rural Economies in the Age of Covid-19*, P: 1.
88. Sam Khaniani, F., 2020, Impact of corona virus on agriculture and food sector, *Livestock and Agriculture and Industry Monthly*, Consecutive 239.
89. Samaddar, R., 2020, *Borders of an Epidemic Covid-19 and Migrant Workers*, Calcutta Research Group Kolkata.
90. Shakooei, H., 2004, *Philosophy of Geography*, Tehran: Gita shenasi Publications.
91. Singh, Bhanu Pratap, 2020, Impact of COVID-19 on Rural Economy in India, (May 20, 2020). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3609973> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3609973>.
92. Soheyli, H.; Haji Ghorbani, M.; Gerami, B.; Rezaei, S.; Khodaparast, Y.; Rajabi, F.; Jahanfar, N. and Narimani, S., 2019, *An Introduction to the Effects of Coronavirus Outbreak on the Iranian Economy*, Assistance economical affairs and Planning of the Ministry of Cooperatives work and social welfare.
93. Soofali, E, 2020, From mass tourism to custom tourism during corona disease Prevalence, <http://www.chtn.ir/news>.
94. Sumner, A.; Hoy, C. and Ortiz-Juarez, E., 2020, *Estimates of the impact of COVID-19 on global poverty*.
95. Taheri Nia, M. and Hasanvand, A., 2020, Economic Consequences of Covid-19 Disease on the Iranian Economy; with an emphasis on employment, *Quarterly Journal of Nursing Management*, 9 (3), 44-58.

96. Teharn Chamber of Commerce, Industries, Mines and Agriculture, 2019, *Corona virus, disruption of the global supply chain and how to deal with companies*, Assistance of Economic Studies.
97. World Health Organization (WHO) @ WHO.
98. Ziya Nooshin, M.M, 2020, Villages, Coronas and Rural Immigrants: <http://www.tccim.ir>.